

ציר ההתנגדות לאחר הסבב האחרון חמאס לאחר הסבב האחרון: כשלון חרוץ או ניצול הזדמנות? משחקי הכס של המזרח התיכון

אלכס גרינברג

מובן שחמאס בדומה לחיזבאללה וליתר התנועות הדומות מתייחס לתוצאות הסבב האחרון כאל ניצחון מזהיר בלבד. לתנועה כגון חמאס אין צורך בהישגים צבאיים כדי להציג תמונת ניצחון ולכן אין טעם להשקיע מאמץ בהפרכת תמונה זו אלא שומה לבחון בעין פקוחה הישגים וכישלונות אמיתיים.

קרוב לוודאי שחמאס לא תכנן מראש את ההסלמה האחרונה כשם שאיש לא מתכנן מלחמות ארוכות מראש. מלחמות קורות בגלל שיבושים בתוכנית הראשונית. ככל הנראה חמאס התכוון להשיג הישג סמלי בתור שחקן בשטחים ובירושלים לאחר שיגור הרקטה לירושלים. עצם העובדה שחמאס הציג דרישות שהן מעבר לתחום שליטתו ברצועת עזה היא חידוש שחמאס יכול לראות בה כהישג. עם זאת, לעת עתה לא ידוע אם ההישג הזה הוא בר קיימא. גם אם חמאס זועם על ביטול הבחירות על ידי הרש"פ קשה להניח שהנהגת חמאס נתקפה תמימות ובאמת האמינה שאבו מאזן יוותר מרצונו על כסאו.

ההערכה היותר סבירה היא שגם אם חמאס העריך שאבו מאזן לא מייחס רצינות לבחירות, הוא ראה בביטול הבחירות הזדמנות למנף את השפעתו הן במישור ההתנגדות לישראל והן בהפניית אצבע מאשימה קבל עם ועדה כלפי הנהגת הרשות המושחתת והלא דמוקרטית והפעם אכן ביטול הבחירות וזלזול מופגן של הרש"פ בנורמות דמוקרטיות התפרסם בכל העולם.

במישור הצבאי, עצם היכולת להחזיק מעמד מול צבא מודרני חזק במשך שבועיים הוא בגדר "ניצחון". חמאס שמר על היכולת לשגר נשק תלול מסלול לעבר ישראל בנוסף ליכולות אחרות כגון נ"ט וכטב"מי תקיפה המשדרגים את היכולת ההתקפית שלו. למותר לציין שחמאס מזמן כבר אינו "ארגון טרור" אלא צבא מאורגן וממושמע שגם פועל לפי עקרונות של לחימה צבאית סדירה ולא ארגון טרור/גרילה קלאסי. אולם שום דבר מאלה לא היה בגדר הפתעה לצה"ל.

לבסוף גם הפופולריות של חמאס בשטחים אינה בגדר הפתעה לא לישראל ולא לרש"פ וקשה לדמיין מצב שבו הפופולריות של חמאס בשטחים תרד. עליית כוח המשיכה של חמאס ברחוב הערבי וכפועל יוצא מכך חזרה לעדנה של תנועות אסלאמיסטיות בעולם הערבי קיימת מאז ומעולם. אולם מצב הרוח של ההמונים בארצות ערב כמו גם עצם המונח "הרחוב הערבי" הנם מושגים מופשטים שלא ניתנים למדידה כמותית ולניתוח מחקר רציני.

חזרתה של קטאר למתכונת הרגילה של העברת מימון לחמאס בעזה אינה בטוחה, כך שאין זה בטוח כלל שחמאס יוכל לשוב לאווירה של עסקים כרגיל עד הסבב הבא. מאמר דעה בעיתון הסעודי עכאט' מסכם את היחס לחמאס באופן מתומצת:

הכותב מוחמד אל-סעד קובע במאמר תחת הכותרת "[איך חמאס הרג את שיחי ג'ראח](#)" שהמנטליות "הצבאית" של חמאס גוררת אותו לכישלון פעם אחר פעם ובמיוחד בפעם הזאת כאשר הוא נפל בפח ההונאה של צה"ל. לדעת הכותב חמאס דומה לטליבאן ב-2003 כאשר היא כל פעם שוגה בהערכת היכולת הצבאית שלו. לבסוף אל-סעד קובע שאסמאעיל הניה וחבורתו רק הגדילו את הפופולריות של ראש הממשלה בנימין נתניהו עם כמה מטחי רקטות.

חבירה של הכוחות הפרוגרסיביים במערב לציר ההתנגדות במזרח התיכון

נדמה שאת ההישגים של חמאס אם יש כאלה צריך לראות לא בהכרזותיו וגם לא בדיווחי צה"ל והתקשורת הישראלית או אחרת אלא דווקא במישור הבינלאומי, ליתר דיוק במערב. בנימה כוללת ביותר ניתן לקבוע שההישג הגדול ביותר של חמאס הוא השאיפה הניכרת לעין במערב להעניק לו לגיטימציה על חשבון אש"ף ולהעניק לגיטימציה לשת"פ של חמאס עם איראן בריש גלי מבלי לשלם על כך תשומות מדיניות. כל זאת כמובן בעל זיקה ישירה לתהליכי דה לגיטימציה של ישראל ואנטישמיות. **במלים פשוטות וחדות יותר: ההישגים של חמאס הם בעצם העובדה שמתייחסים אליו כאל צד נורמלי או אפילו צודק בעימות עם ישראל.**

החיבור הזה אינו אמור להפתיע שכן ישנה זיקה רעיונית מסוימת בין הרדיקלים המערביים לתנועות האסלאם הפוליטי. הן האידיאולוגיה של האסלאם הפוליטי (בין אם בגרסתה הסוניית של האחים המוסלמים או בגרסתה השיעית של המשטר האיראני) הופיעה גם תחת השפעת רעיונות רדיקליים מערביים. [אידיאולוגיה זו אימצה סמלים ומושגים מרקסיסטיים בעוד הרדיקליזם המערבי העכשווי הוא בעל שורשים מרקסיסטיים מובהקים](#). השנאה לציונות מלכתחילה וללא קשר למדיניות ישראלית קונקרטיה היא נקודת המפגש של שני הכוחות האידיאולוגיים.

1. בדומה לסבבים הקודמים, ההסלמה עוררה גלים של אנטישמיות ושנאת ישראל במערב. אלא שהפעם בלט שיתוף הפעולה בין הכוחות הפרוגרסיביים שחברו לאחים המוסלמים ולארגונים אסלאמיסטיים נוספים התומכים בחמאס במוצהר. עוד ביום אל-קודס שהתקיים השנה ב-7 במאי נצפו ברחבי אירופה תומכי חזבאללה. בעקבות התגברות התקריות האנטישמיות בהפגנות האנטי-ישראליות במהלך ההסלמה החליט [משרד הפנים הגרמני](#) להוציא מחוץ לחוק כמה ארגונים אסלאמיסטיים הקשורים לחזבאללה. יום אל-קודס הוא יוזמה איראנית שאומצה על ידי איתאללה ח'מיני מיד עם הקמת המשטר האסלאמי באיראן ב-1979. בארצות הברית ארגונים בעלי זיקה לאחים המוסלמים ולחמאס בהיותה תנועת אחות של האחים המוסלמים, [כגון CAIR ו-AMP שילבו מאמצים עם ארגוני חברה אזרחית נוספים](#) כדי להביע תמיכה בחמאס.

2. המשטר האיראני, על אגפיו "הקיצוני" ו"המתון", בין אם מדובר במשמרות המהפכה או בשר החוץ דובר האנגלית הרהוטה מוחמד ג'ואד זריף הביעו תמיכה ללא סייג לא רק בג'אהד האסלאמי (ארגון פרו-איראני מלכתחילה) אלא גם בחמאס. חמאס כמובן איננו שליח איראני בניגוד לחזבאללה וספק רב אם חמאס קיבל הוראות מטהראן, אולם ידוע וגלוי ששדרוג היכולות של חמאס בתחום הטילים והכטב"מים היה בלתי אפשרי [ללא סיוע טכנולוגי איראני](#). ייתכן שחמאס תזדקק אף יותר לסיוע איראני לאור מחסור בתשלומים מגורמים אחרים לאחר סיום ההסלמה. איראן לעומת זאת אינה ממחרת לשלם אלא דורשת מעשים קונקרטיים. **על כל פנים ניכר שהתייצבותה הפעילה והפומבית של איראן לצד חמאס לא זכתה לשום התייחסות ביקורתית מצד הממשל האמריקאי השקוע במאמצים להגעה להסכם גרעיני מחדש עם איראן.**

3. בכלי תקשורת מרכזיים הן בארה"ב והן באירופה הסכסוך הוצג לא כישאל-עזה ואף לא כישאל מול חמאס אלא כסכסוך בין ישראל לפלסטין. סוכנות AP אפילו כינתה את עזה "כבושה". יתרה מזאת, גם כלי תקשורת מרכזיים ולא דווקא רדיקאליים, אמצו את הנרטיב של חמאס בעקבות ביטול

הבחירות על ידי הרש"פ. מובן שישראל הוצגה כאשמה העיקרית. מרבית העמדות בתקשורת המערבית מביעות דאגה למצבה של עזה ולמצבם של הפלסטינים כאשר מקור הסיוע אינו ברור. מצב זה מעורר תהייה: מדוע דווקא מצבם של עזה או של הפלסטינים בכלל מחייב סיוע לעומת פליטים אחרים בכל מקום אחר בעולם. **ישראל חייבת לעמוד על נקודה זה ולדרוש הסברים מפורשים היות ויחס זה לפלסטינים נטול הגיון גיאופוליטי אינטרסנטי וגובל באי-רציונליות שנגרמת על ידי עירוב הגורם היהודי בסוגיה.**

4. כאמור לא סביר שחמאס תכנן את ההסלמה מלכתחילה אבל קרוב לוודאי שהן חמאס והן איראן זיהו את התמורות בארה"ב עם חילופי הממשל. מפקד משמרות המהפכה חוסיין סלאמי שנשא נאום בעצרת התמיכה בחמאס ובג'יהאד האסלאמי אמר בין השאר ש-"ארצות הברית הייתה הראשונה לנטוש את המשטר הציוני". כמו כן קריאה עיונית של הצהרות מחלקת המדינה מגלה שארה"ב רחוקה מ-"תמיכה" כלשהי במהלכים ישראלים אלא רק מציינת את זכותה של ישראל להגן על עצמה. **ניסוח כזה מאפשר פרשנות המגבילה את זכותה של ישראל לצעדי מגנה בלבד כגון שימוש בכיפת ברזל.** בשאר ההתייחסויות ניכר שמחלקת המדינה מתייחסת לחמאס ולישראל כאל שני צדדים שווים (שווים מבחינה מוסרית גם) שכן שניהם נדרשים להקפיד על כללים (שאינם ידועים לאיש בעולם ולא ברור מי ומתי קבעו אותם בספר החוקים הבינלאומי שגם הוא סתום וחתום ולא ידוע לאיש).

חזרת הבעיה הפלסטינית לסדר היום העולמי?

לכאורה בתום סבב ההסלמה ניתן לדבר על חזרתה של הבעיה הפלסטינית לסדר היום העולמי. גם בקרב חמאס עצמו יש תקוות אפילו לשינוי העמדה האמריקאית כלפי חמאס. [אתר חמאס פרסם מאמר](#) הדן ברצינות באפשרות של שינוי העמדה האמריקאית. המסקנה הסופית של המאמר היא שאין שום תפנית בעמדה האמריקאית הרשמית שכן תפנית שכזו מחייבת את הסרת חמאס מרשימת ארגוני הטרור. אבל עצם התייחסות הכותב לסוגיה זו והעובדה שהוא מזכיר קולות קובעים שאכן חל שינוי בעמדה האמריקאית מצביעים על הלך רוח מסוים. אמנם אין שום שינוי בעמדה הרשמית של הממשל אבל התזוזות "בשטח" קיימות מזמן וביתר שאת. נוסף להזדהות הגלויה של הפרוגרסיביים עם האסלאמיסטים קיימות עמדות של [מכוני מחקר המייעדות לחמאס תפקיד משמעותי בגיבוש ההסדרה הכוללת האמורה להביא לשלום ישראלי פלסטיני](#). לניירות מהסוג הזה הבעיה הדחופה ביותר היא סבל הפלסטינים בעזה, כאשר כותבי הנייר מתעלמים הן מטיב השלטון של חמאס והן מהטרור של חמאס כלפי ישראל.

לאור המגמות שנצפו בתקשורת העולמית לאחר ביטול הבחירות ברש"פ ניתן לצפות למתקפה מתוזמנת לא רק נגד ישראל אלא גם נגד הרשות הפלסטינית. מי שלא מזדהה עם חמאס בגלוי מסרב לראות את הסיבה הראשית לחוסר הפופולריות של הרשות הפלסטינית שהיא שיתוף הפעולה הבטחוני שלה עם ישראל. סביר להניח שדווקא לאור התחזקותו של חמאס הרש"פ תשקיע מאמצים כפולים ומכופלים לבלימת כוחו. בכך הרש"פ אינה שונה משאר המשטרים הערבים המנהלים מלחמת חורמה נגד תנועות אסלאמיסטיות.

יכולתם של מקבלי החלטות אמריקאים להפעיל לחץ על שחקנים במזרח התיכון עלולה להפוך למסוכנת ביותר כאשר היא הופכת לצו אידיאולוגי נוקשה המשולב עם בורות בעיניי המזרח התיכון. במלים אחרות, הרשות הפלסטינית אכן איננה דמוקרטית ומושחתת. אבל אין בנמצא משטר ערבי המכבד זכויות אדם וזר לשחיתות. מציאות זו נובעת מנתונים סוציו-תרבותיים ששום משטר לא יכול לשנות בין לילה גם אם היה רוצה בכך. לא יעלה על הדעת לדרוש מהרש"פ צעדים בכיוון של דמוקרטיזציה מבלי לתת את הדעת על סכנת ההשתלטות של חמאס. למותר לציין שכל שירבו הקריאות לראות בחמאס כוח לגיטימי כך יפחתו הסיכויים לחידוש המו"מ בין ישראל לפלסטינים מכיוון שהרשות מעוניינת בראש ובראשונה בהישרדות מול חמאס.

מבט מקרוב מראה שאי אפשר לדבר על תחייתה של הבעיה הפלסטינית אלא על התייחסות לחמאס כאל נציג הפלסטינים. העולם הערבי נותר אדיש עד כדי כך [שגיבריל רגוב הלין](#) על כך שאף מנהיג ערבי לא התקשר לאבו מאזן במהלך "התקפנות הישראלית". מובן שגם משטרים ערביים שלא חתמו על הסכמי שלום עם ישראל חרדים מהתחזקות האסלאמיסטים.

ניטור חכם, גיליון 2

10 ביוני, 2021

ההתנהלות הרוסית היא אחת האינדיקציות הטובות ביותר למידת האקטואליות האובייקטיבית של סוגיה בינלאומית כזאת או אחרת. במהלך ההסלמה האחרונה העמדה הרוסית הייתה אדישה ומינורית לחלוטין למעט כמה הצהרות של משרד החוץ ושל פוטיין עצמו. לרוסיה יש מגעים עם חמאס אבל הם נועדו לצרכים דיפלומטיים קונקרטיים בלבד ואין בהם כדי להעיד על תמיכה רוסית כלשהי בחמאס.

זכויות הפלסטינים לא מעניינות את הציבור הרוסי בעוד שרוסיה כמדינה ממוקדת בסוריה לאור המצב הכלכלי העגום ואי ההצלחה למשוך השקעות מערביות לשיקום המדינה ההרוסה. לאור הניסיון הסובייטי ניתן לקבוע בוודאות שאילו הבעיה הפלסטינית הייתה אכן פופולרית בקרב "הרחוב הערבי" רוסיה הייתה מנצלת הזדמנות זאת כדי לרכוש נקודות בהביעה אהדה לעניין הפלסטיני. העובדה שזה לא קרה מעיד כאלף עדים על כך שהבעיה הפלסטינית לא חזרה לבימת העולם. גם בהקשר זה אסור לטעות וחובה לשמור על איזון: הפלסטינים עדיין כאן ולא הלכו לשום מקום והמצב שבו ישראל מתנהלת כאילו הם לא נמצאים לא ייתכן מבחינה טכנית פשוטה.

עם זאת, אין שום חלופה סבירה לשלטון הרש"פ ומכאן נגזרת החובה לחזק את השלטון של אבו מאזן או של ממשל דרכו. אולם בו בזמן, העברת סיוע ישראלי כבר בעת הנוכחית נתפשת כסיוע לשלטון מושחת ובלתי אהוד בעליל. אמנם הבעיה הפלסטינית לא נעלמה אבל "העולם" לא נמצא שם בשבילה. ישנם כוחות מוגדרים ורדיקליים שמשקיעים מאמצים אדירים כדי להעמיד את הבעיה הפלסטינית במרכז השית. מדובר במאמץ מכוון של גורמים מוגדרים ובשום אופן לא בהתעוררות העניין מצד "העולם".